

LEA

Met regelmaat geeft Wereldbibliotheek titels opnieuw uit uit haar 118 jaar oude fonds die de status van Wereldbibliotheekklassieker hebben verdiend vanwege hun literaire kwaliteit en lange verkoopgeschiedenis. Dit is het tiende deel. Tot nu zijn verschenen:

Dino Buzzati – *De woestijn van de Tartaren* (sinds 2006 in het fonds)
Arthur Schopenhauer – *Bespiegelingen over levenswijsheid* (sinds 1991)
Ernest Claes – *De Witte* (sinds 1920)
Arto Paasilinna – *De huilende molenaar* (sinds 2001)
Sándor Márai – *De nacht voor de scheiding* (sinds 2006)
Friedrich Nietzsche – *Aldus sprak Zarathoestra* (sinds 1941)
Alfred Döblin – *Berlijn Alexanderplatz* (sinds 2015)
Margaret Mazzantini – *Ga niet weg* (sinds 2003)
Karel Čapek – *Oorlog met de Salamanders* (sinds 2011)
Pascal Mercier – *Lea* (sinds 2009)

In voorbereiding:

Sigmund Freud – *Inleiding tot de psychoanalyse* (sinds 1918)

Pascal Mercier

Lea

Uit het Duits vertaald door
Hans Driessen en Marion Hardoar

Met een voorwoord van de auteur

Eerste druk 2009

Zesde druk 2023

Oorspronkelijke titel *Lea*

© 2007 Carl Hanser Verlag München

© 2009 Nederlandse vertaling Hans Driessen en Marion Hardoar /

Uitgeverij Wereldbibliotheek

Omslagontwerp Rouwhorst + Van Roon

NUR 302

ISBN 978 90 284 5336 4

www.wereldbibliotheek.nl

ՄԵՔ ԱՐԿԱՆԵՐԸ ՉՍՏՈՒԵՐՈՒ ՉԳԱՅՄԱՆՆ ՄԵՐՈՑ Ի ԿԵՐԱՑ ԱՅԼՈՑ
ԵՒ ՆՈՔԱ ԻՐԻԵԱՆՆԵՆ Ի ԿԵՐԱՑ ՄԵՐ
ԵՐԲԵՍԱՆ ԹՈՒԻ ՄԵՉ ՉԻ ԿԱՐԵՐԸ ԳԵՂՁՆՈՒԼ Ի ՍԵՐՔՈՑ ԳՈՏԱ
ՍԱԿԱՅՆ ԵՎ ԱՌԱՆՑ ԱՅԼՈՑԻԿ ՈՉ ԲԱՎՎ ԼԻՒԵՐ
ԼՈՒՅՍ Ի ԿԵՐԱՑ ՄԵՐ

*Wij werpen de schaduwen van onze gevoelens
Op de anderen en zij de hunne op ons
Soms dreigen we erdoor verstikt te worden
Maar zonder hen zou er geen licht zijn in ons leven*

Oud-Armeens grafschrift

Voorwoord

Dit boek gaat over een ervaring die we het liefst zouden willen verdringen: dat zelfs mensen met wie we door grote intimiteit verbonden zijn, van ons kunnen vervreemden. Een onverwachte gebeurtenis, een ongemerkte verandering van de situatie, een verrassende opmerking – opeens lijkt een persoon met wie we ons nauw verbonden voelden, een vreemde, en we hebben het gevoel dat we hem verliezen. Hetzelfde kan met onszelf gebeuren: ook van onszelf kunnen we vervreemden. Bijvoorbeeld als we merken dat we niet ons eigen leven leiden, maar het leven dat anderen van ons verwachten. Of als we vaststellen dat we dingen denken, voelen en doen die niet bij het beeld passen dat we van onszelf hebben. Zowel in het geval van de anderen als in dat van onszelf is dat een schokkende ervaring, die met het gevoel van breekbaarheid gepaard gaat. Geen enkele menselijke relatie, geen enkel beeld van de anderen en van onszelf is ooit zeker, onveranderlijk en gevrijwaard van vervreemding.

Dit thema was steeds in mijn romans aanwezig, maar voornamelijk indirect. In dit boek echter wilde ik het zo rechtlijnig en onbevreesd mogelijk aan de orde stellen. De ervaring waar het hier om gaat, moest de lezer met haar volle gewicht treffen.

Hoe kon het thema het best georkestreerd worden? Ik nam twee belangrijke besluiten. Het eerste had met muziek te maken. Ik ben opgegroeid met klassieke muziek en ik heb haar altijd ervaren als een tegenbeweging tegen elk soort vervreemding. Mijn thema, zo meende ik, zou bijzonder indringend worden als de romanfiguren in en door de muziek van elkaar zouden vervreemden. Het tweede besluit: de intimiteit waarin de ver-

vreemding zou toeslaan, moest de oorspronkelijke, natuurlijke intimiteit zijn tussen ouders en kind. Ook daardoor zou het thema een bijzondere scherpheid krijgen. Zo ontstond een drama waarin een meisje, van wie de geest langzaam maar onstuitbaar verduistert, in het vioolspel vervreemdt van haar vader en van zichzelf.

Het lag voor de hand het verhaal de vorm van een tragedie te geven. Iemand handelt met de beste bedoelingen en veroorzaakt daarmee nu juist een catastrofe. Een dergelijke keuze vereist een narratieve strengheid: uit het verhaal zelf moest alles worden weggelaten wat niet zou bijdragen aan de logica van het tragische verloop.

Uit welk perspectief moest het verhaal worden verteld? Eerst probeerde ik het met de koele, analytische stem van een alwetende verteller. Dat werkte niet: op die manier kwam er niets terecht van de dwingende kracht die het drama moest hebben. Het moest een verhaal uit het perspectief van een ik-figuur worden. Kon dat het meisje zelf zijn? Het verhaal moest dan op herkenbare wijze worden verteld door iemand van wie de geest verduistert, zonder dat het zijn transparantie voor de lezer verliest. Dat was een te zware opgave. Dus besloot ik het door de vader te laten vertellen. Er gebeurde iets opmerkelijks: het verhaal kreeg een huilerige toon, er klonk zelfmedelijden in door, en dat wilde ik vermijden. Ik sleutelde aan het idioom en aan de melodie van de zinnen. Maar er was iets anders verantwoordelijk voor de valse klank: de vader zat de lezer te dicht op de huid, omdat hij rechtstreeks tot hem sprak.

Er moest dus een nieuw personage worden geïntroduceerd, iemand aan wie de vader zijn verhaal vertelde. Dat was een beslissende stap. Deze gesprekspartner namelijk, die op zijn beurt het verhaal van de vader vertelde, kreeg een eigen leven en ik begon mij voor hem als persoon te interesseren. Er kon iets ontstaan wat mij steeds meer boeide: ik kon zijn belevingswereld

peilen door hem het drama van de vader mee te laten voelen. En daar kwam nog bij dat ik het verhaal van een onverwachte, onalledaagse intimiteit tussen twee mannen kon vertellen, die elkaar als vreemden hadden ontmoet. Intimiteit als resultaat van een verhaal over vervreemding. Op deze manier ontstond een boek dat op twee niveaus speelt: er is het relaas van de vader over de tragedie van zijn dochter, en daarnaast is er het relaas van de gesprekspartner, die vertelt over de verbazingwekkende intimiteit tussen twee mannen die het vertrouwen in zichzelf hebben verloren.

Beide mannen zijn natuurwetenschappers, die over zichzelf zeggen dat ze de taal van de gevoelens nooit hebben geleerd. Dat stelt hoge eisen aan de woordkeuze, aan de metaforen, aan de stijl. Ik wilde de lezer laten zien hoe de twee mannen met de woorden worstelen, nu ze over hun gevoelens proberen te praten. Ik wilde laten zien hoe woorden voor gevoelens kunnen klinken, wanneer onge oefenden ze gebruiken om het geweld van hun gevoelens uit te drukken, en hoe verbale onzekerheid en stilistische schommelingen uitingen kunnen zijn van een nog diepere onzekerheid over de wereld en over zichzelf.

Pascal Mercier

I

We ontmoetten elkaar op een heldere, winderige ochtend in de Provence. Ik zat voor een café in Saint-Rémy naar de stammen van de kale platanen in het bleke licht te kijken. De kelner die mijn koffie had gebracht, stond in de deuropening. In zijn afgedragen rode vest zag hij eruit alsof hij zijn leven lang kelner was geweest. Hij nam af en toe een trekje van zijn sigaret. Hij zwaaide naar een meisje dat dwars op de duozit van een knetterende Vespa zat, als in een oude film uit mijn schooltijd. Nadat de Vespa verdwenen was, lag de glimlach nog een poosje op zijn gezicht. Ik dacht aan de kliniek, die nu al voor de derde week zonder mij draaide. Toen keek ik weer naar de kelner. Zijn gezicht was nu gesloten en zijn blik leeg. Ik vroeg me af hoe het geweest zou zijn om zijn leven te leven in plaats van het mijne.

Martijn van Vliet was aanvankelijk een grijze haardos in een rode Peugeot met een kenteken uit Bern. Hij probeerde in te parkeren en manoeuvreerde, hoewel er genoeg plaats was, onhandig tussen de rij auto's. De onzekerheid bij het inparkeren paste niet goed bij de grote man die nu uitstapte, zich met zekere pas een weg baande door het verkeer en op het café afliep. Zijn donkere ogen gleden met een sceptische blik langs me heen en hij liep naar binnen.

Tom Courtenay, dacht ik, Tom Courtenay in *The Loneliness of the Long Distance Runner*. Aan hem deed de man me denken. Terwijl hij helemaal niet op hem leek. Het was de manier van lopen, de blik, die beide mannen op elkaar deed lijken – de manier waarop ze in de wereld en bij zichzelf leken te zijn. De rector van het college haat Tom Courtenay, de slungelachtige

jongen met de sluwe grijns, maar hij heeft hem nodig om te winnen van het andere college met zijn nieuwe sterloper. En dus mag hij tijdens de lessen rennen. Hij rent en rent door de bonthe herfstbladeren, de camera op zijn gezicht met de gelukkige glimlach. Dan komt de dag, Tom Courtenay loopt van iedereen weg, de rivaal lijkt wel verlamd, Courtenay buigt af naar het laatste rechte stuk, een close-up van de rector met het dikke gezicht dat al bij voorbaat straalt van triomf, nog honderd meter tot aan de finish, nog vijftig, dan begint Courtenay tergend langzaam te lopen, blijft staan, ongeloof op het gezicht van de rector, nu doorziet hij het plan, de jongen heeft hem in zijn macht, dit is zijn wraak voor alle pesterijen, hij gaat op de grond zitten, schudt zijn benen los die nog lang hadden kunnen doorlopen, de rivaal komt over de finish, Courtenay's gezicht vertrekt in een triomfantelijke grijns. Die grijns moest ik telkens opnieuw zien, tijdens de vroege en de late middagvoorstelling, 's avonds en op zaterdag tijdens de nachtvoorstelling.

Zo'n grijns zou ook op het gezicht van deze man kunnen liggen, dacht ik, toen Van Vliet naar buiten kwam en aan het tafeltje naast me ging zitten. Hij stak een sigaret tussen zijn lippen en beschermde met zijn grote hand de vlam van zijn aansteker tegen de wind. Hij hield de rook lang in zijn longen. Tijdens het uitblazen wierp hij me een blik toe, en het verbaasde me hoe zachtmoedig deze ogen konden kijken.

'Froid,' zei hij en deed zijn jas dicht. 'Le vent.' Hij zei het met hetzelfde accent als waarmee ook ik het zou zeggen.

'Ja,' zei ik met een Bernse tongval, 'dat had ik hier niet verwacht. Zelfs niet in januari.'

Er veranderde iets in zijn blik. Het was voor hem geen aangename verrassing hier een Zwitser tegen te komen. Ik voelde me opdringerig.

'Toch wel,' zei hij nu, ook met accent, 'zo is het vaak.' Hij liet zijn blik over de straat dwalen. 'Ik zie geen Zwitsers kenteken.'

‘Ik ben hier met een huurauto,’ zei ik. ‘Ga morgen met de trein naar Bern terug.’

De kelner bracht hem een pernod. We zwegen een tijdlang. De knetterende Vespa met het meisje op de duozit reed voorbij. De kelner zwaaide.

Ik legde het geld voor de koffie op tafel en maakte aanstalten om weg te gaan.

‘Ik rij morgen ook terug,’ zei Van Vliet nu. ‘We zouden samen kunnen gaan.’

Dat was wel het laatste wat ik verwacht had. Hij zag het.

‘Het is maar een idee,’ zei hij, en een merkwaardig treurig, om vergeving smekend glimlachje gleed over zijn gezicht; nu was hij weer de man die zo onhandig had ingeparkeerd. Voor het inslapen herinnerde ik me dat Tom Courtenay ook op die manier kon glimlachen, en in mijn droom deed hij dat inderdaad. Hij naderde met zijn lippen de mond van een meisje dat geschrokken terugdeinsde. ‘Just an idea, you know,’ zei Courtenay, ‘and not much of an idea, either.’

‘Ja, waarom niet,’ zei ik nu.

Van Vliet riep de kelner en bestelde twee pernods. Ik maakte een afwijzend gebaar. Een chirurg drinkt ’s morgens niet; ook niet nadat hij is gestopt. Ik ging aan zijn tafeltje zitten.

‘Van Vliet,’ zei hij, ‘Martijn van Vliet.’ Ik gaf hem een hand. ‘Herzog, Adrian Herzog.’

Hij had hier een paar dagen gelogeed, zei hij, en na een pauze waarin zijn gezicht ouder en donkerder leek te worden, voegde hij eraan toe: ‘Ter herinnering aan... aan vroeger.’

Hij zou me op een bepaald moment tijdens onze reis zijn verhaal vertellen. Het zou een treurig verhaal zijn, een verhaal dat pijn deed. Ik had het gevoel het niet aan te kunnen. Ik had al genoeg met mezelf te stellen.

Ik keek naar de laan met platanen die het stadje uit liep, en bekeek de fletse, zachte kleuren van de winterse Provence. Ik was

hierheen gereden om mijn dochter te bezoeken, die in Avignon in een kliniek werkte. Mijn dochter, die me niet meer nodig had, allang niet meer. ‘Eerder gestopt? Jij?’ had ze gezegd. Ik had gehoopt dat ze meer wilde weten. Maar toen was de jongen uit school gekomen, Leslie was geërgerd omdat het kindermisje er nog niet was, want ze had nachtdienst, en daarna stonden we op straat als twee mensen die elkaar hadden gezien zonder elkaar te ontmoeten.

Ze zag dat ik teleurgesteld was. ‘Ik kom binnenkort op bezoek,’ zei ze, ‘nu heb je tenminste tijd.’ We wisten beiden dat ze het niet zou doen. Ze is al jaren niet meer in Bern geweest en weet niet hoe ik leef. We weten überhaupt weinig van elkaar, mijn dochter en ik.

Op het station van Avignon had ik een auto gehuurd en was op de bonnefooi weggereden, drie dagen over smalle weggetjes, overnachting in landelijke pensions, een halve dag aan de Golf van Aigues Mortes, steeds weer sandwich en koffie, ’s avonds Somerset Maugham bij schemerig licht. Soms kon ik de jongen vergeten die destijds plotseling voor mijn auto was opgedoken, maar nooit langer dan een halve dag. Ik schrok wakker omdat het angstzweet in mijn ogen liep en ik achter het mondmasker dreigde te stikken.

‘Doe jij het maar, Paul,’ had ik tegen de chef-arts gezegd en hem het scalpel gegeven.

Als ik nu stapvoets door de dorpen reed en blij was als er weer een open stuk kwam, zag ik soms Paul’s heldere ogen boven het mondmasker, zijn blik vol ongeloof, sprakeloos.

Ik wilde Martijn Van Vliet’s verhaal niet horen.

‘Ik wilde vandaag nog naar de Camargue, naar Saintes-Maries-de-la-Mer,’ zei hij nu.

Ik keek hem aan. Als ik nog langer aarzelde, zou zijn blik even hard worden als die van Tom Courtenay toen hij voor de directeur stond.

‘Ik rij mee,’ zei ik.

Toen we wegrede, was de wind gaan liggen en achter het raam werd het warm. ‘La Camargue, c’est le bout du monde,’ zei Van Vliet, toen we voorbij Arles naar het zuiden afbogen. ‘Dat zei Cécile altijd, mijn vrouw.’

2

De eerste keer zocht ik er niets achter. Toen Van Vliet de tweede keer zijn handen van het stuur haalde en ze er een paar centimeters bij vandaan hield, vond ik het merkwaardig, want hij deed het weer toen er een vrachtwagen aankwam. Maar pas bij de derde keer wist ik het zeker: het was een veilige afstand. Hij moest voorkomen dat zijn handen het verkeerde zouden doen.

Een tijdlang kwamen er geen vrachtwagens meer. Links en rechts rijstvelden en water waarin de overtrekkende wolken zich spiegelden. Het vlakke landschap liet een bevrijdend weids gevoel ontstaan, het deed me denken aan de tijd in Amerika, toen ik bij de beste chirurgen leerde opereren. Ze gaven me zelfvertrouwen en leerden me mijn angst de baas te worden die dreigde de kop op te steken als de eerste snede in de ongeschonden huid gemaakt moest worden. Toen ik eind dertig was en naar Zwitserland terugkeerde, had ik zeer riskante operaties op mijn naam staan, ik was voor anderen het toonbeeld van geneeskundige rust en vertrouwen, een man die nooit zijn zelfbeheersing verloor, ondenkbaar dat ik op een ochtend het scalpel niet meer aan mijn handen zou toevertrouwen.

In de verte dook een tegemoetkomende vrachtwagen op. Van Vliet trapte hard op de rem en reed van de weg af naar een terrein met een hotel en een weiland met witte paarden. PROMENADE À CHEVAL stond boven de ingang.

Hij bleef een poosje met gesloten ogen zitten. Zijn oogleden trilden en op zijn voorhoofd parelden fijne zweetdruppeltjes. Toen stapte hij zonder een woord te zeggen uit en liep langzaam naar het hek van het weiland. Ik kwam naast hem staan en wachtte.

‘Zou het u iets uitmaken om het stuur over te nemen?’ vroeg hij hees. ‘Ik... voel me niet zo goed.’

Aan de bar van het hotel dronk hij twee pernods. ‘Nu gaat het weer,’ zei hij daarna. Het moest dapper klinken, maar het was een ongeloofwaardige dapperheid.

In plaats van naar de auto liep hij nog even naar het weiland. Een van de paarden stond bij het hek. Van Vliet aaide hem over het hoofd. Zijn hand trilde.

‘Lea hield van dieren en dat voelden ze. Ze was gewoon niet bang voor ze. Zelfs de agressiefste honden werden rustig als zij er was. “Papa, kijk eens, hij vindt me lief!” riep ze dan. Alsof ze de genegenheid van dieren nodig had omdat ze die van niemand anders kreeg. En ze zei het tegen mij. Uitgerekend tegen mij. Ze aaide de dieren, liet ze haar handen likken. Wat was ik bang als ik dat zag! Haar kostbare, haar zo ontzettend kostbare handen. Later, op mijn heimelijke ritten naar Saint-Rémy, stond ik hier vaak en stelde me voor dat ze de paarden zou strelen. Het zou haar goed gedaan hebben. Dat weet ik heel zeker. Maar ik mocht haar niet meenemen. De Maghrebijn, die verdomde Maghrebijn verbood het, hij verbood het me gewoon.’

Ik was nog steeds bang voor het verhaal, nu zelfs nog meer; toch was ik er niet meer zeker van dat ik het niet wilde horen. Van Vliet’s trillende hand op het paardenhoofd, die had een en ander veranderd. Ik overwoog of ik vragen moest stellen. Maar dat zou verkeerd zijn geweest. Een luisteraar moest ik zijn, niets anders dan een luisteraar die zich stil een weg baande door zijn gedachtenwereld.

Zwijgend gaf hij me de autosleutel. Zijn hand trilde nog steeds.

Ik reed langzaam. Als er een vrachtwagen voorbijkwam, keek Van Vliet rechts naar buiten. Aan het begin van de bebouwde kom dirigeerde hij me naar het strand. We stopten achter de duinen, liepen de helling op en kwamen uit op het zand. Het was hier winderig, de glinsterende golven braken, en even dacht ik aan Cape Cod en Susan, mijn toenmalige vriendin.

We liepen op enige afstand van elkaar. Ik wist niet wat hij hier wilde. Of toch: nu die Lea over wie hij in de verleden tijd had gesproken niet meer leefde, wilde hij nog een keer over het strand lopen waar hij destijds, toen de Maghrebijn hem de toegang tot zijn dochter had ontzegd, alleen had moeten lopen. Hij liep nu naar het water en even dacht ik dat hij er gewoon in zou lopen met zekere, vaste pas, door niets te stoppen, steeds verder, tot de golven zich boven zijn hoofd zouden sluiten.

Hij bleef op het natte zand staan en haalde een heupfles uit zijn jasje. Hij schroefde hem open en wierp me een blik toe. Hij aarzelde, gooide vervolgens het hoofd in de nek, hief zijn arm op en goot de jenever naar binnen. Ik haalde de camera tevoorschijn en schoot een paar foto's. Hij staat erop als een silhouet in het tegenlicht. Een van die foto's staat hier voor me, schuin tegen een lamp. Ik hou ervan. Een man die onder de ogen van een ander, die daarnet geen pernod wilde, uitdagend drinkt. *Je m'en fous*, spreekt uit de houding van deze grote, zware man met het warrige haar. Zoals Tom Courtenay, die, nadat hij geweigerd had zich te verontschuldigen, onder begeleiding afmarcheert.

Van Vliet liep nog even verder over het natte zand. Af en toe bleef hij staan, legde, net als zo-even bij het drinken, het hoofd in de nek en hield zijn gezicht in de zon. Een gebruide man die eind vijftig kon zijn, sporen van de alcohol onder de ogen, maar verder met het uiterlijk van een gezonde, sterke man van wie je denkt dat hij aan sport doet. Daarachter verdriet en vertwijfeling die elk moment in woede en haat konden omslaan, haat ook

tegen zichzelf, een man die zijn handen niet meer vertrouwde als hij het hoge, hem tegemoet denderende front van een vrachtwagen voor zich zag.

Hij kwam nu langzaam op me af en bleef voor me staan. De manier waarop het baan brak uit hem, bewees hoezeer hij door de herinnering werd overmand toen hij bij het water stond.

‘Hij heet Meridjen, die Maghrebijn, doctor Meridjen. “Het gaat nu vooral om uw dochter; daar zult u aan moeten wennen.” Stelt u zich voor, dat durfde die man tegen me te zeggen. Tegen mij: “C’est de votre fille qu’il s’agit.” Alsof dat niet zeventwintig jaar lang de stelregel van mijn leven was geweest! Die woorden achtervolgden me als een echo die maar niet wilde ophouden. Hij zei ze aan het einde van ons eerste gesprek, voordat hij achter zijn bureau opstond om me naar de deur van de spreekkamer te begeleiden. Hij had voornamelijk geluisterd, af en toe was zijn donkere hand met de zilveren pen over het papier gevlogen. Aan het plafond draaiden traag de reusachtige bladen van een ventilator, tijdens de stiltes in het gesprek hoorde ik het zachte zoemen van de motor. Ik voelde me uitgeput na mijn lange relaas, en toen hij me over de glazen van zijn halve bril één van zijn zwarte, Arabische blikken toewierp, had ik het gevoel alsof ik schuldig voor een rechter zat.

“U gaat niet in Saint-Rémy wonen,” zei hij in de deuropening tegen me. Het was een vernietigende zin. Die paar woorden wekten de indruk dat mijn toewijding aan wat ik voor Lea’s geluk hield, niet méér was geweest dan een orgie van vaderlijke eerzucht en de vertwijfelde poging haar aan me te binden. Alsof men mijn dochter vooral tegen mij moest beschermen. Terwijl ik toch alleen maar deze wens had voor Lea, deze ene, alles overschaduwende wens: dat het verdriet en de vertwijfeling over Cécile’s dood voor altijd voorbij zouden zijn. Deze wens had natuurlijk ook met míj te maken. Natúúrlijk was dat zo. Maar wie zal me dat kwalijk nemen? Wíé?’

Er stonden tranen in zijn ogen. Ik had het liefst met mijn hand over zijn door de wind verwarde haren gestreken. Wat was er dan allemaal gebeurd, vroeg ik, nadat we op de glooiing in het zand waren gaan zitten.

3

‘Ik kan tot op de dag, ja, tot op het uur precies zeggen wanneer het allemaal begon. Het was op een dinsdag achttien jaar geleden, de enige dag in de week waarop Lea ook ’s middags school had. Een dag in mei, diepblauw, overal bloeiende bomen en struiken. Lea kwam uit school met Caroline naast zich, haar vriendin vanaf de eerste schooldagen. Het was pijnlijk om te zien hoe treurig en verstard Lea naast de huppelende Caroline de paar treden naar het schoolplein afliep. Het was dezelfde splendende gang als het jaar ervoor, toen we samen uit de kliniek waren gekomen waarin Cécile de strijd tegen de leukemie had verloren. Vanaf die dag, toen ze afscheid nam van het stille gezicht van haar moeder, had Lea niet meer gehuild. De tranen waren op. In de laatste weken ervoor sprak ze steeds minder, en elke dag, zo leek het, werden haar bewegingen langzamer en hoekiger. Niets had deze verstarring kunnen doorbreken, niets van wat ik samen met haar had ondernomen; geen van de vele cadeaus die ik had gekocht als ik dacht dat ik een wens van haar gezicht kon aflesen; geen van mijn verkrampde grappen die ik mijn eigen verstarring afdwong; ook niet de eerste schooldag met alle nieuwe indrukken; en evenmin de moeite die Caroline zich vanaf de eerste dag had getroost om haar aan het lachen te maken.

“Adieu,” zei Caroline bij de poort tegen Lea en sloeg een arm om haar schouders. Het was een ongebruikelijk gebaar voor een achtjarig meisje, alsof ze de volwassen zus was die de jongere bescherming en troost meegaf. Lea hield haar blik zoals altijd

op de grond gericht en antwoordde niet. Zwijgend legde ze haar hand in de mijne en liep met lood in de schoenen naast me voort.

We waren net hotel Schweizerhof gepasseerd en naderden de roltrap die naar beneden de stationshal in gaat, toen Lea midden in de stroom mensen bleef staan. In gedachten was ik al bij de zware vergadering die ik zo dadelijk moest voorzitten en trok ongeduldig aan haar hand. Plotseling rukte ze zich los, bleef nog even met gebogen hoofd staan en liep vervolgens richting roltrap. Ik zie haar nog lopen, het was een slalom door de gehaaste menigte, de brede schoeltas op haar smalle rug raakte meer dan eens verstrikt in de kleren van de voorbijgangers. Toen ik haar had ingehaald, stond ze reikhalzend boven aan de roltrap zonder zich iets aan te trekken van de mensen die ze in de weg stond. “Écoute!” zei ze, toen ik naar haar toeliep. Ze zei het met dezelfde intonatie als Cécile, die dit verzoek ook altijd in het Frans had geuit, zelfs al spraken we voor de rest Duits. Voor iemand als ik, wiens keelgat niet voor de lichte Franse klanken is gemaakt, had het vinnige woord een gebiedende, dictatoriale klank die me intimideerde, zelfs als het om iets onschuldigs ging. En dus be-teugelde ik mijn ongeduld en luisterde gehoorzaam naar de geluiden die van beneden uit de stationshal kwamen. Nu hoorde ook ik wat Lea daarnet had doen stilstaan: de klanken van een viool. Aarzelend liet ik me door haar de roltrap optrekken, en nu gleden we, eigenlijk tegen mijn wil, naar beneden, de stationshal van Bern in.

Hoe vaak heb ik me niet afgevraagd hoe het mijn dochter was vergaan als ik dat niet had gedaan! Als het toeval ons deze klanken niet had toegespeeld! Als ik aan mijn ongeduld en spanning voor de komende vergadering had toegegeven en Lea met me had meegetrokken. Was ze dan misschien bij een andere gelegenheid, in een andere vorm ten prooi gevallen aan de klank van een viool? Wat had haar anders uit haar verlamme-verdriet kunnen verlossen? Was haar talent ook dan aan het licht geko-